

УДК 32.321

Толстов І. В.

Український державний університет залізничного транспорту (м. Харків)

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПЦІЇ ЛЕГІТИМНОСТІ М. ВЕБЕРА

В статті розглядається евристичний потенціал концепції легітимності М. Вебера в якості методологічного орієнтира для досліджень в області політичної культури та політичного лідерства. Теорія ідеальних типів легітимного панування і до сьогодні зберігає свою актуальність, а також може виступити надійним фундаментом для побудови сучасних теорій легітимності та моделей легітимації політики. Визначення типів легітимного панування дозволяє внести уточнення не лише в сучасне визначення поняття «легітимність», а й розробити загальну модель кореляції між конкретними типами легітимності та типами політичних режимів, а також рівнем стабільності політичної системи.

Ключові слова: легітимність, політика, традиція, харизма, бюрократія.

В статті розглядається евристичний потенціал концепції легітимності М. Вебера в якості методологічного орієнтиру для досліджень в царині політичної культури та політичного лідерства. Теорія ідеальних типів легітимного панування і до сьогодні зберігає свою актуальність. Вона може виступити надійним ґрунтом для побудови сучасних теорій легітимності та моделей легітимації політики. Визначення типів легітимного панування дозволяє внести уточнення не лише в сучасне визначення поняття «легітимність», а й розробити загальну модель кореляції між конкретними типами легітимності та типами політичних режимів, а також рівнем стабільності політичної системи.

Ключові слова: легітимність, політика, традиція, харизма, бюрократія.

The article is devoted the heuristic potential the concept of legitimacy of Max Weber. This concept can be a methodological guide for research in the field of political culture and political leadership. The theory of ideal types of legitimate domination today retains its relevance. It also acts as a reliable foundation for modern theories of legitimacy and legitimation of policy models. This theory can help identify the types of legitimate domination and will allow making adjustments to the current concept of "legitimacy". It will help develop a general model of the correlation between specific types of legitimacy and types of political regimes.

Keywords: legitimacy, policy, tradition, charisma, bureaucracy.

Трансформація сучасних суспільств в напрямі цивілізованих, демократичних форм організації неможлива без зростання ролі політики. Але будь-яка політична система, навіть найдемократичніша та найстабільніша, не є досконалою. Тому виникає питання: як зробити, щоб політика виконувала свою роль могутнього засобу соціальної перебудови суспільства на засадах справедливості та демократії? Це питання нагальне і для політичного життя України останніх двох десятиліть. Адже наша країна перебуває на етапі трансформації та модернізації соціальних, правових і політичних інституцій. Формування цих інституцій і передбачає відповідь на запитання, яких власне, інституцій ми потребуємо і які механізми та процедури в змозі забезпечити їхню легітимність.

Раціональна рефлексія легітимності політики – одне з основних завдань соціальної філософії, в рамках вирішення якого з'являються теорії, що розкривають сутність та основну конструкцію легітимності політичної влади. Така рефлексія набуває значущості в проблемному полі доби «рефлексивного модерну», коли рефлексивність залучається до самої структури соціальної дії. Це має велике значення для суспільства, оскільки раціональні елементи наукового уявлення про легітимність набувають загальних рис, якими керуються громадяни в процесі визнання політичної влади, оскільки легітимація політики потребує широкої участі громадян.

Розвиток філософських засад легітимації політичного буття відбувається в межах позитивізму (К. Поппер, Г. Альберт), феноменологічній (Е. Гуссерль, А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман), герменевтичній традиціях (М. Гайдеггер, Г. Гадамер, П. Рікер), у рамках Франкфуртської школи (М. Горкгаймер, Т. Адорно, Ю. Габермас, Г. Маркузе, Е. Фромм), а також у працях теоретиків політичної філософії (К. Шміт, Г. Арндт).

Для структурного функціоналізму (Т. Парсонса, Е. Гіденса, Н. Лумана) характерним є те, що акцент у розробці легітимацийної проблематики переноситься на дослідження засад демократичної легітимності та механізмів політичної легітимациї.

Після комунікативного повороту у філософії 60-90 рр. ХХ ст. активно розробляється ціннісно-нормативна складова легітимациї (К.-О. Апель, Ю. Габермас, Д. Бьолер, В. Гьосле, В. Кульман, А. Піпер).

Всі вище згадані теорії в більший або менший мірі використовують напрацювання класичної концепції легітимациї М. Вебера, в якій ми знаходимо не тільки точне визначення понять «легітимність» та «легітимация», а й змістовний аналіз типів легітимного панування.

Мета статті полягає у дослідженні евристичного потенціалу концепції легітимності М. Вебера в якості методологічного орієнтиру для досліджень в царині політичної культури та політичного лідерства.

Характеризуючи політику як «систему дій, яка ієрархічно вибудовує відносини між різними соціальними групами з приводу завоювання домінуючої ролі в суспільстві» [5, с. 9] або як «прагнення до участі у владі або до здійснення впливу на розподіл влади чи то між державами, чи всередині держави між групами людей, які вона в собі містить» [2, с. 644], ми стикаємося з таким явищем, як державна влада. У конституюванні державної влади вирішальну роль відіграє спосіб її узаконення, легітимациї – тобто та форма, в якій обґрунтовується право на владу з боку володарюючих і, відповідно, здобувається визнання цього права з боку підвладних. Легітимация виникає разом з владою, без якої важко уявити будь-яку соціальну організацію, життя будь-якого соціального колективу.

Вивчаючи проблему влади, М. Вебер виходив з того, що будь-яка влада обов'язково конститується як специфічна форма взаємозв'язку між тими, хто здійснює панування та тими, хто підкоряється владі: «ті, хто панує, та їхні підлеглі прагнуть внутрішньо впорядкувати відносини панування за допомогою певних правових засад, які надають цим стосункам легітимності» [4, с. 157]. Очевидно, що втрата таким чином витлумаченої легітимності призводить до надзвичайно важливих наслідків, які впливають не просто на долю тих чи інших правителів, політичних еліт, груп або навіть класів, але на всю сформовану систему політичного управління в суспільстві. Щобільше, процес втрати легітимності практично завжди має вплив на стабільність базових засад державності як такої, що може проявитись у генеруванні загальносуспільних конфліктів, які, зрештою, розв'язуватимуться у революційний спосіб. Отже, стабільність системи суспільно-політичного управління, так само як і стабільність держави, за М. Вебером, напряму залежать від того, наскільки влада спромоглася сконцентрувати навколо себе своєрідний «заряд легітимності», який, у свою чергу, може мати чітко визначене джерело. Усього, як вважав М. Вебер, існує лише три джерела політичної легітимності: традиція, харизма та раціональність. У результаті чого ним і було вирізнено три типи влади: традиційну, харизматичну, раціонально-правову. М. Вебер чітко їх розділяє. Однак, він вважав, що будь-яка влада, що прагне стабільності, як правило, намагається задіяти всі можливі у даному випадку джерела легітимациї. Тому, цілком логічно, що навіть говорячи про сучасні демократичні країни, ми все одно можемо визначати, наприклад, рівень харизматичності тих чи інших політичних діячів. Але при цьому ми чітко розуміємо, що основним джерелом їхньої легітимності все ж таки виступає раціонально-правова легітимність. Це свідчить про своєрідну взаємодію різних джерел легітимності, або їх дифузії в сучасних політичних умовах.

Традиційний тип панування, або традиційну політичну легітимність, М. Вебер характеризує як таку, що засновується на історичних звичаях та традиціях. Причому цей тип панування часто супроводжується вірою в святість існуючої влади, а отже й у непохитність встановленого цією владою порядку. Хоча, говорячи про процедуру «встановлення порядку» в умовах традиційної влади, М. Вебер спеціально наголошує на тому, що її не можна повністю ототожнювати зі свавіллям, оскільки «обов'язкова сила» традиції має універсальне значення і розповсюджується як на тих, хто здійснює панування (виконує найважливіші управлінські функції), так і на тих, над ким це панування здійснюється. У цьому контексті, з наукової точки зору, надзвичайно важливо уникати спрощеного тлумачення традиційної легітимності, коли це поняття тлумачиться у термінах свавілля правителя, який, власне, трактується як деспот чи тиран, що може через посилення на традицію виправдати будь-які свої дії. Насправді ж, на

думку М. Вебера, як і будь-який інший тип панування, традиційна легітимність засновується на певній сукупності правил та норм, що можуть бути формалізованими у вигляді законів або неформалізованими. Але незалежно від цього ці норми є відомими всім членам суспільства і вони сприймаються як належні та справедливі з огляду на їх «освяченість традицією». Тому, аналізуючи традиційну легітимність, М. Вебер пропонував тлумачити дії володаря як такі, що суворо обмежуються традицією. Більше того, як вважав теоретик, перша ж спроба володаря порушити ці норми, означатиме підрив суспільної віри щодо справедливості дій тих, хто здійснює панування. У результаті чого, дещо перифразуючи такий фундаментальний принцип правової держави як верховенство права, можна сказати, що традиційна легітимність може бути описана в термінах верховенства традиції. У даному випадку традиція відіграє важливу консолідуючу роль у суспільстві, оскільки пошук суспільного консенсусу та весь суспільно-політичний розвиток здійснюється на основі ряду традиційних норм, які не підлягають сумніву ані суб'єктами політичного управління, ані його об'єктами, в результаті чого досягається значний рівень суспільно-політичної стабільності. Щоправда, характеризуючи традиційний тип панування як «стабільний», необхідно пам'ятати, що ця стабільність має і свій негативний бік, оскільки в умовах традиційної легітимності практично унеможливується процес прийняття нових регулятивних норм, які б діяли щодо всіх учасників суспільно-політичних відносин. Як пише М. Вебер: «Створення якихось нових законів поруч із освяченими традицією нормами тут неможливе в принципі» [4, с. 161]. Таким чином, засновані на традиційному типі легітимності політичні системи, як правило, завжди стикаються з проблемою розвитку, який ніколи не може бути реалізований у формі будь-яких адаптивних чи трансформативних змін, а може мати місце виключно у формі підтримання та збереження існуючої традиції й існуючої структури суспільно-політичних відносин.

Для традиційного типу легітимності характерні дві основні структури організації управлінського процесу: патріархальна та станова структура. У першому випадку процес управління ґрунтується на принципі особистої залежності тих, ким управляють, від того, хто управляє. Тому причиною реалізації управлінських рішень за таких умов є патріархальний статус володаря. Найповнішим втіленням подібної управлінсько-політичної структури М. Вебер вважав султанат. До речі, на його думку, в цьому випадку рівень політичного свавілля володаря є, насправді, найвищим, оскільки традицією часто освячується право такого володаря, як «глави» великої родини на прийняття будь-яких рішень. Причиною цього є своєрідна персоналізація традиції, коли володар розглядається не тільки як носій, а й як втілення чи уособлення цієї традиції. «Така структура хоча й характеризується як жорстко ієрархічна, але, на відміну від раціонально-бюрократичної структури управління, вона утворюється не за професійним, а за патріархальним принципом, внаслідок чого політичне управління стає повністю гетерономним та гетерокефальним» [4, с. 162]. В іншому випадку, коли йдеться про станову структуру традиційного панування, управлінський апарат вже не розглядається як сукупність слуг того чи іншого володаря. Це дає поштовх до формування вільних управлінців. За цих умов, на думку М. Вебера, влада виявляється поділеною між вищим володарем, з одного боку, та апропрійованим і привілейованим управлінським штабом – з іншого. Утім, навіть попри певні відмінності між цими двома структурами і в тому, і в іншому випадку залишається незмінним причинний зв'язок між владним пануванням та підкоренням владі, що дозволяє розглядати станову і патріархальну структуру політичного управління лише як різні прояви одного й того самого типу легітимності.

Харизматичне панування наступний тип легітимного панування. Коли сьогодні застосовується поняття «харизма», воно тлумачиться виключно як специфічна здатність особи концентрувати навколо себе політичну енергію, і тим самим спрямовувати маси на певні дії. Однак насправді для М. Вебера харизматичне панування – це не просто зв'язок «вождь – послідовники», а й доволі складна управлінська технологія, яка передбачає постійне збереження та підтримання харизми. Саме тому в умовах харизматичної легітимності ми часто спостерігаємо формування різноманітних культів особистості, які породжуються не стільки марнославством чи будь-якими іншими індивідуальними властивостями харизматичного лідера, скільки постають результатом об'єктивної необхідності політико-технологічного підтримання харизми, яка, власне, виступає основою як легітимності лідера, так і легітимності тих рішень, які ним приймаються. Вирішальною відмінністю харизматичної легітимності від

традиційної є те, що остання завжди породжується певним статусом і не може існувати поза ним. Натомість, харизматична легітимність має своїм джерелом виключно індивідуальні властивості лідера, які фактично й становлять основу того статусу, який створюється самим лідером. У цьому сенсі, якщо в умовах традиційного типу панування традиція завжди залишається величиною незмінною, то за умов харизматичного типу панування особисті якості є величиною варіативною. Запобіжним чинником подібної варіативності, як було зазначено вище, є різноманітні технології підтримання харизми. Але, у разі критичного зниження рівня харизматичності, або ж у разі зникнення харизматичного лідера харизматичне панування має лише один варіант для своєї подальшої політичної еволюції. Цим варіантом є «рутинізація» політичного правління, яка відбувається: «1) шляхом традиціоналізації порядків, коли місце постійних харизматичних новоутворень у праві та особистих розпоряджень носія харизми чи харизматично кваліфікованого штабу управління заступає авторитет судового прецеденту або прецеденту взагалі, який вони колись створили чи який їм приписують; 2) шляхом перетворення харизматичного штабу управління у легальний або становий штаб, який привласнює безпосереднім шляхом або через привілеї певні владні права; 3) шляхом зміни змісту самої харизми» [4, с. 169].

Харизматичне панування має в собі доволі потужний трансформативний потенціал. Причому, було б помилковим твердити, що харизматичне панування може перетворитись виключно на традиційне. Вебер писав, що харизматичний принцип легітимації, який за своїм первинним змістом є завжди авторитарним, може цілком вірогідно припускати й своє антиавторитарне тлумачення. Справді, якщо в основі харизматичної легітимності лежить віра у харизматичну кваліфікованість лідера, то ця віра може супроводжуватись і відповідним визнанням цієї легітимності. Щобільше, періодичне підтвердження подібної легітимності виступатиме механізмом стабілізації політичного режиму. «Цілком очевидно, що такі поняття як “вільне визнання харизми” та “періодичне підтвердження харизми” дають підстави говорити про поступове перетворення харизматичної легітимності на демократичну, оскільки вільне і періодичне визнання та підтвердження харизми, власне, є ні чим іншим як своєрідним вибором харизматичного лідера» [4, с. 171-172]. Тобто харизматична легітимність перетворюється на таку систему політичного управління, в якій лідер набуває свого статусу, по-перше, через добру волю своїх підлеглих, а по-друге, завдяки делегованому йому мандату народного визнання. Зрозуміло, що потенційна змінюваність та мандатний характер статусу такого лідера вже дозволяють говорити про певне суміщення в ньому властивостей як класичного харизматичного лідера, так і чиновника.

Досить важливо чітко усвідомлювати відмінність харизматичної легітимності від того, що наразі описується поняттям політичного лідерства. Варто нагадати, що політичний лідер – це авторитетний член суспільної організації чи соціальної групи, особистий вплив якого дозволяє відігравати йому провідну роль в соціально-політичних процесах, або ж особа, яка наділена якостями політика-професіонала, але при цьому виділяється з-поміж інших ступенем і масштабами довіри й підтримки з боку значної частини населення чи всього суспільства. Дійсно, харизматичне панування передбачає наявність певного лідера, який є носієм авторитету і може здійснювати легітимне панування. Але, незважаючи на те, що багато із сучасних політичних лідерів мають харизматичні якості, слід усвідомлювати, що в демократичних політичних системах джерелом легітимності таких політичних лідерів є не їхня харизма у чистому вигляді, а саме раціонально-правові основи, які передбачають певний спосіб організації влади, а також порядок заміщення владних посад та ротації кадрів в органах державної влади. У цьому сенсі наявність харизми може послужити бажаним додатком до інших якостей сучасного політичного лідера в умовах демократичного політичного режиму. Однак ця його властивість не є достатньою умовою, оскільки головним фактором легітимації влади за таких обставин є не особиста харизма, а раціонально-правова процедура.

Останнім, третім ідеальним типом легітимного панування в класифікації М Вебера є легальний чи раціонально-правовий тип. В його основі лежать певні чітко встановлені правила (які формалізуються у вигляді законів), що окреслюють сферу компетенції, повноваження та міру відповідальності у відносинах тих, хто реалізує управлінські функції і тих, на кого ця управлінська влада розповсюджується. Як вважав М. Вебер, основними засадами раціонально-правової легітимності є такі: а) будь-які закони приймаються і можуть при бажанні

змінюватись із дотриманням певних формальних процедур; б) члени об'єднання, яке здійснює владу, можуть обиратися або ж призначатися; саме це об'єднання та всі його частини є підприємствами; в) окремі гетерономні й гетерокефальні підприємства такого роду називають органами влади або владними установами; г) управлінський штаб складається з чиновників, що призначаються керівництвом, а підлеглі вважаються членами владного об'єднання тобто громадянами. При цьому однією з основних заporук стабільності цього типу панування є те, що закони виступають рівною мірою обов'язковими як для тих, хто управляє, так і для тих, ким управляють. Звісно, що у носіїв державної влади завжди існує більше можливостей для самовільного трактування змісту законів. Однак в цьому випадку, як зазначає Л. Фуллер, вступає в дію важливий принцип раціонально-правової легітимності, відповідно до якого «офіційні дії носіїв влади повинні узгоджуватись з тими законами, які проголошені» [8, с. 101]. Для цього на рівні політичної системи формуються різноманітні механізми контролю, що дозволяють здійснювати контроль над тим, чи дотримуються органи державної влади встановлених та діючих законів. До речі, ця вимога рівної й загальнообов'язкової сили законів, яка лежить в основі раціонально-правової легітимності, набуває свого безпосереднього відображення в конституційному принципі законності, коли «законність тлумачиться не лише як процес суворого додержання конституції та законів, а також інших правових актів усіма органами державної влади, місцевого самоврядування, посадовими особами і громадянами», а й як комплексне явище, що «відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави» [9, с. 498].

Закон виступає предметним виразом узгодження держави, з одного боку, та суспільства, з іншого. Закони у такій державі приймають політики, а їх виконання здійснює бюрократія. Закон та легальність виступають юридичним моментом легітимності влади. Санкціонування влади нею ж створеним засобом – законом досягається самою владою, на основі прийнятих правових процедур завдяки отриманому праву регулювати суспільні відносини. Дослідники вбачають у цьому своєрідну колову залежність легітимності та легальності: політики, прийшовши до влади на основі законів, згодом своїм правлінням надають їм легітимності. Політичні діячі покликані захищати законність. Виділяють два підходи до такого захисту: «один, спрямований на пошуки можливої конвергенції різних раціональних обґрунтувань існування певних установ з точки зору окремих осіб; другий спрямований на пошуки спільної точки зору, з якою би погоджувалися всі і яка б забезпечувала погодження стосовно того, що є прийнятним» [7, с. 371].

Правові норми, які впливають на легітимність політики – це насамперед норми, які регулюють прихід до влади політичної еліти, а також її діяльність. У таких законах є передусім норми, що регулюють формування виконавчих та законодавчих структур, їх діяльність. Наприклад, в Україні до них належать Конституція України, Закон «Про вибори народних депутатів», Закон «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», Закон «Про Президента України», регламент та посадові інструкції тих чи інших структур. Згідно з правовою базою України політична еліта діє на засадах представницької демократії, а тому на її формування суспільство повинно справляти визначальний вплив. Насамперед, це стосується виборів лідерів держави, в першу чергу – президента. Інститут Президентства запроваджений в Україні з проголошенням її незалежності. З моменту його появи сфера повноважень Президента постійно уточнюється, дещо змінюється і є, особливо на початковому періоді, залежною від людського фактора. У нинішній політичній системі Президент виконує функції, якими М. Вебер наділяв лідера: призначення на посади, визначення стратегії розвитку держави, визначення ціннісного поля взаємодії політичної еліти. Внаслідок повернення до Конституції 2004 року повноваження Президента дещо змінилися та стали обмеженіші, однак у Президента залишається досить сильний важіль впливу – право на розпуск парламенту. Згідно з законом, Президент обирається на основі рівного, прямого загального виборчого права.

Нормативно-правова база, що є підставою для легітимації політичної еліти, як і все законодавство України за висновками багатьох міжнародних експертів є демократичною. І все ж, наявність законів не гарантує ані демократизації, ані легітимації політики на підставі закону. Для раціонально-легальної легітимності потрібен не лише закон, а певний рівень політико-правової свідомості та культури суспільства і самої політичної еліти.

Раціонально-правова легітимація влади передбачає формування доволі специфічної системи управління, яку М. Вебер позначив поняттям бюрократії. Насамперед, слід відмітити, що бюрократія для М. Вебера є саме «найчистішим типом легального панування», оскільки бюрократ, у його розумінні, це не людина, яка використовує своє посадове становище у власних цілях, а людина, яка чітко та професійно виконує законодавчо покладені на неї обов'язки. Бюрократія є виявом найчистішого раціонально-легального панування. Дослідники політики подають багато різночитань поняття «бюрократія»: від виконавчого контролю, реалізації рішень законодавчої влади до групи людей, що володіють особливими якостями, необхідними для управління публічними справами. У загальному плані бюрократію визначають як особливу модель поведінки, що зумовлена займаною посадою в органах державного апарату. Ідеальному бюрократу мають бути притаманні: висока професійна кваліфікація; готовність виконувати наказ; уміння ефективно діяти в межах існуючих правил; неупередженість.

Бюрократія, яка не завжди здатна досягнути веберівського ідеалу, набирає дедалі більшого впливу під час управління суспільством. Вона виникає як один із способів протидії владі, за її допомогою досягається рівновага у владних структурах, як безособовий виконавець рішень держави, а значить, виконавець справедливості у суспільстві. Бюрократія розуміється як наслідок впорядкованості, організації суспільних утворень, а тому «хто говорить: організація, той насправді говорить олігархія». Бюрократичні агенції в сучасних суспільствах постійно вимагають вдосконалення діяльності, підвищення контролю за роботою чиновників, і це стосується усіх суспільств, зокрема розвинутих. «Дилема бюрократії полягає в тому, що з одного боку, бюрократія є породження раціональних норм і процедур, однак законодавець не може передбачити всі ситуації застосування закону, отож суспільство покладається на знання, досвід, професійні якості, інтуїцію чиновників; з іншого боку, чиновники – люди, які реально приймають управлінські рішення, навіть в умовах виборчої демократії є призначуваними особами, а не обраними суспільством, а тому дуже важко вважати, що чиновники захищають суспільний інтерес. Навіть більше, американські дослідники Крислов та Розенблом бюрократію вважають найбільшою загрозою демократії» [10]. Саме тому постійно вводяться суворі критерії, що обмежують кількість претендентів, розробляються кодекси честі чиновників.

Наступний важливий момент, який пов'язаний з цим типом легітимності, стосується того, що дії влади повинні бути не лише зрозумілими людям, а й повинні ними підтримуватись, що маніфестується завдяки ряду формальних процедур підтримки. Тобто раціональна легітимність безпосередньо пов'язана з реалізацією дій, які дозволяють визначити рівень підтримки людьми дій влади, а також визначити їх довіру до цієї влади. Саме це дало підстави Ж-Ф. Равелю стверджувати, що «ідеальна раціональна легітимність є завжди демократичною легітимністю» [6, с. 451-452]. Нарешті, остання властивість раціонально-правового типу легітимності пов'язана з тим, що в її межах конститується характерна соціально-політична структура, в якій основними суб'єктами взаємовідносин постають вже не «вождь та послідовник», не «господар та васал», а «держави і громадян», які мають одне перед одним певні зобов'язання і виступають носіями гарантованих конституцією і законами прав.

Однак, незалежно від того, з яким саме типом легітимного панування ми маємо справу в тому чи іншому конкретному випадку, як вважав М. Вебер, спільним для всіх них є те, що послаблення віри в легітимність влади спричиняє не тільки дестабілізацію управлінської структури, а й ставить під загрозу сам спосіб реалізації політичної влади.

Провідний співробітник Європейського університету Дж. Стеффек вбачає заслугу М. Вебера у виділенні легітимності як факту та феномену соціальної практики, завдяки якому громадяни сприймають відносини управління-підпорядкування. На його думку, М. Вебер протиставляє раціонально-легальну легітимність харизматичній та традиційній. Два останніх типи легітимності акцентують увагу не на рівності учасників, а на їх роз'єднанні. Вождь та пересічний член суспільства мають зовсім різні статуси, і, власне, ця роз'єднаність, протиставлення роблять можливим підкорення у такій політичній системі. Покірність та послух виникають внаслідок екстраординарності сили чи духу. Дж. Стеффек називає ці два види легітимності такими, що несуть «екстремну асиметрію», адже він вважає, що правителі, що легітимуються на підставі традиції та харизми, самі не є суб'єктами тих норм, яких змушені

дотримуватися інші члени суспільства. Тому така легітимність ні до чого не зобов'язує суб'єктів влади. Раціонально-легальна легітимність, навпаки, стосується не осіб, а правил, а тому не робить жодної різниці між членами одного суспільства. «В сучасному світі тісної міжнародної інтеграції саме раціонально-легальна легітимність повинна застосовуватись для міжнародного порядку. Передумовами цього виду легітимності є раціональні принципи та раціональна організація прийняття політичних рішень у рамках раціональних політичних інститутів» [11].

Російська дослідниця Т. Алексєєва зазначає, що М. Вебер «імпліцитно визнавав можливість змішаної легітимності, зокрема при обговоренні процесів легітимації та делегітимації в праці “Економіка та суспільство”» [1, с. 59]. Тим не менше, вона зауважує, що сьогоднішня диференціація світу, поява багатьох одиничних випадків свідчить про недостатній рівень пояснення легітимності влади, виходячи лише з концепції М. Вебера, а тому пропонує її розширити по вертикалі та по горизонталі. По горизонталі, на думку вченої, до демократичної легітимності слід додати квазілегітимний тип, а також тотально нелегітимний. Що ж до вертикалі, то буде доречно скористатися типологією, запропонованою відомим англійським політичним філософом Д. Хелдом, яка налічує сім варіантів легітимації: 1) згода під загрозою насильства; 2) легітимність внаслідок традиції; 3) згода внаслідок апатії; 4) прагматичне підкорення (тобто підтримка заради власної вигоди); 5) інструментальна легітимність (згода, оскільки чинний режим може слугувати інструментом реалізації ідеї загального добра); 6) нормативна згода; 7) ідеальна нормативна згода. Як справжню легітимність Д. Хелд розглядає лише останні два типи, коли у повному розумінні слова здійснюється дифузія влади більшістю громадян. [1]

Французький дослідник Ж.-Л. Кермонн принцип легітимності розуміє як відповідність політичної влади цінностям, на які опирається режим. Але принцип легітимації хоча б у неявній формі повинен відповідати народним прагненням. Він підтримує теорію М. Вебера щодо трьох ідеальних типів існування легітимності: харизматичного, традиційного та раціонально-легального. На думку дослідника, нерідко буває, що такі типи існування легітимності поєднуються та взаємно підсилюють одна одну. Як приклад, він наводить прийняття конституції V Республіки у 1958 р.: особистий престиж Ш. де Голля і два референдуми 1961 р. і 1962 р. дозволили главі держави рішуче покласти край алжирському конфлікту. Однак ці форми легітимності можуть і суперечити одна одній.

Веберівську концепцію легітимації неодноразово критикували, але слід відмітити, що критика на адресу Вебера не завжди за «адресою», тому що він постійно підкреслював ідеалістичний характер своєї класифікації та використовував поняття легітимності в різних контекстах, то звужуючи, то розширяючи його зміст. Важливе не сліпе слідування його формулам, а з'ясування тих творчих інтенцій, які вони містять.

Отже, незважаючи на свій «класичний» статус, теорія ідеальних типів легітимного панування М. Вебера до сьогодні зберігає свою актуальність і може виступити надійним ґрунтом для побудови сучасних теорій легітимності та моделей легітимації політики. Визначення типів легітимного панування в класичній теорії дозволяє внести уточнення не лише в сучасне визначення цього поняття, а й розробити загальну модель кореляції між конкретними типами легітимності та типами політичних режимів, а також рівнем стабільності політичної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєва Т. А. Личность и политика в переходный период: проблемы легитимности власти / Т. А. Алексєєва // Вопросы философии. – 1998. – № 7. – С. 58-65.
2. Вебер М. Политика как призвание и профессия / Макс Вебер ; [пер. с нем.] // Вебер М. Избранные произведения. – М. : Прогресс, 1990. – С. 644-706
3. Вебер М. Политические работы (1895-1919) / Макс Вебер; [пер. с нем. Б. М. Скуратова]. – М. : Праксис, 2003. – 424 с. – (Образ общества).
4. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Макс Вебер; [пер. з нім. Олександр Погорілий]. – К. : Основи, 1998. – 534 с.
5. Політологія: Історія та методологія / [за заг. ред. Ф. М. Кирилюка]. – К.: Здоров'я, 2000. – 629 с.

6. Равель Ж-Ф. Відживлення демократії / Жан-Франсуа Равель; [пер. з франц.]. – К., 2004. – 592 с.
7. Сучасна політична філософія : [антологія] / [пер. з англ.; упоряд. Я. Кіш]. – К. : Основи, 1998. – 575 с.
8. Фуллер Л. Мораль права / Лон. Л. Фуллер ; [пер. з англ. Н. Комарова]. – К. : Сфера, 1999. – 232 с.
9. Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / [гол. редкол. Ю. С. Шемшученко]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1999. – Т. 2. – 741 с.
10. Sally Coleman Selden. Bureaucracy as a Representative Institution: Toward a Reconciliation of Bureaucratic Government and Democratic Theory : [electronic resources] / Sally Coleman Selden, Jeffrey L. Brudney, J. Edward Kelloug. – Access mode : <http://links.jstor.org>.
11. Stteffek J. The power of rational discourse and the legitimacy of international governance : [electronic resources] / Jens Stteffek. – Access mode : http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/1686/00_46.pdf?sequence=1.